

**YK:n yleissopimus
vammaisten henkilöiden oikeuksista**

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 (2014)

Artikla 12: Yhdenvertaisuus lain edessä

Vastuuvapauslauseke:

Tämä on epävirallinen ja tarkistamaton käänös Ihmisoikeuskeskuksen toimeksiannosta. Alkuperäinen englanninkielinen julkaisu "General comment No. 1 (2014) - Article 12: Equal recognition before the law" on luettavissa osoitteessa: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>

Yhdistyneet kansakunnat (YK)

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea

CRPD/C/GC/2

11. istunto

31. maaliskuuta - 11. huhtikuuta 2014

Otsikko: Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 (2014) - Artikla 12: Yhdenvertaisuus lain edessä

ISBN: 978-952-7117-27-9

Taitto: Joonas Tupala

**YK:n yleissopimus
vammaisten henkilöiden oikeuksista**

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 (2014)

Artikla 12: Yhdenvertaisuus lain edessä

Sisällysluettelo

Johdanto	5
Normatiivinen sisältö	9
Sopimuspuolten velvoitteet	17
Suhde yleissopimuksen muihin artikloihin	21
Täytäntöönpano kansallisella tasolla	32

Johdanto

1. Yhdenvertaisuus lain edessä on ihmisoikeuksien suojelun perustavanlaatuisen yleinen periaate ja välttämätöntä muiden ihmisoikeuksien käyttämisen kannalta. Oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä taataan ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa. Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artiklassa kuvataan tarkemmin tämän kansalaisoikeuden sisältöä ja keskittyy siihen alueisiin, joilla vammaisilta henkilöiltä on perinteisesti tämä oikeus evätty. Yleissopimuksen 12 artiklassa ei anneta vammaisille henkilöille uusia oikeuksia, vaan siinä ainoastaan kuvataan tiettyjä seikkoja, jotka sopimuspuolten on otettava huomioon varmistaakseen, että vammaisilla henkilöillä on muiden kanssa yhdenvertainen oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä.
2. Tämän artiklan tärkeyden vuoksi komitea järjesti vuorovai-
kutteisia keskustelutilaisuuksia oikeudellisesta kelpoisuud-
esta. Asiantuntijat, sopimuspuolet, vammaisten henkilöiden
järjestöt, valtiosta riippumattomat järjestöt, ihmisoikeussop-
imuksia valvovat komiteat, kansalliset ihmisoikeusinstituutiot
ja Yhdistyneiden kansakuntien järjestöt kävivät 12 artiklan
määräyksistä hyvin hyödyllistä keskustelua, jonka perusteella

komitea katsoi välttämättömäksi antaa lisäohjeita yleiskommentin muodossa.

3. Komitea katsoo tähän mennessä arvioimiensa eri sopimuspuolten ensimmäisten raporttien perusteella, että sopimuspuolille yleissopimuksen 12 artiklan nojalla kuuluvien velvoitteiden soveltamisala on laajalti ymmärretty väärin. Yleisesti ei ole ymmärretty, että ihmisoikeusperustainen lähestymistapa vammaisuuteen merkitsee siirtymistä puolesta päättämiseen perustuvasta mallista tuetun päätöksenteon malliin. Tämän yleiskommentin tavoitteena on tarkastella 12 artiklan eri osista johtuvia yleisiä velvoitteita.
4. Tässä yleiskommentissa annettu tulkinta 12 artiklasta perustuu 3 artiklassa esitettyihin yleissopimuksen yleisiin periaatteisiin, joita ovat henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden, mukaan lukien vapaus tehdä omia valintoja, ja riippumattomuuden kunnioittaminen; syrjimättömyys; täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan; erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten moninaisuutta ja ihmiskuntaa; mahdollisuuksien yhdenvertaisuus; esteettömyys ja saavutettavuus; miesten ja naisten välinen tasa-arvo sekä vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja sen kunnioittaminen, että heillä on oikeus säilyttää identiteettinsä.
5. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa ja vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa kaikissa täsmennetään, että oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä pätee "kaikkialla". Toisin sanoen kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön mukaan ei ole hyväksyttäviä olosuhteita, joissa ihmiseltä voidaan riistää

hänen oikeutensa tulla tunnustetuksi henkilönä lain edessä tai joissa tätä oikeutta voitaisiin rajoittaa. Tämä periaate vahvistetaan kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 4 artiklan 2 kappaleessa, jonka nojalla oikeuteen ei voida tehdä mitään rajoitusta edes yleisen hätätilan aikana. Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa ei määrätä vastaavaa kieltoa poiketa yhdenvertaisuutta lain edessä koskevasta oikeudesta, mutta kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen määräys antaa kyseisen suojan yleissopimuksen 4 artiklan 4 kappaleen nojalla, jonka mukaan vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen määräykset eivät poikkea voimassa olevasta kansainvälisestä oikeudesta.

6. Oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä sisältyy myös muihin keskeisiin kansainvälisiin ja alueellisiin ihmisoikeussopimuksiin. Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen 15 artiklassa taataan naisten oikeudellinen tasa-arvo ja vaaditaan tunnustamaan, että naisilla on sama oikeustomikelpoisuus kuin miehillä myös sopimusten tekemisessä, omaisuuden hallinnassa ja oikeuksiensa käyttämisessä oikeusjärjestelmässä. Afrikan ihmisoikeuksien ja kansojen oikeuksien peruskirjan 3 artiklassa määrätään kaikkien ihmisten oikeudesta yhdenvertaisuuteen lain edessä ja yhdenvertaiseen lain suojaan. Amerikan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklassa vahvistetaan oikeus oikeushenkilöllisyyteen ja kaikkien oikeus tulla tunnustetuksi henkilönä lain edessä.
7. Sopimuspuolten on tarkasteltava kokonaisvaltaisesti kaikkia oikeudenaloja varmistaakseen, että vammaisten henkilöiden oikeutta oikeudelliseen kelpoisuuteen ei rajoiteta eriarvoisesti suhteessa muihin. Vammaisia henkilöitä on historian

saatossa syrjitty epäämällä heiltä monilla aloilla oikeudellinen kelpoisuus puolesta päättämiseen perustuvien järjestelmien avulla, kuten holhouksen, edunvalvonnan ja pakkohoidon sallivan mielenterveyslainsäädännön avulla. Tällaiset käytännöt on lopetettava sen varmistamiseksi, että vammaisille henkilöille palautetaan muiden kanssa yhdenvertainen oikeudellinen kelpoisuus.

8. Yleissopimuksen 12 artiklassa vahvistetaan, että kaikilla vammaisilla henkilöillä on täysimääräinen oikeudellinen kelpoisuus. Historian saatossa monia ryhmiä, kuten naisia (etenkin naimisiinmenon yhteydessä) ja etnisiä vähemmistöjä, on vahingoitettu kieltämällä heiltä oikeudellinen kelpoisuus. Vammaiset henkilöt ovat kuitenkin ryhmä, jolta yleisimmin edelleen kielletään oikeudellinen kelpoisuus oikeusjärjestelmissä eri puolilla maailmaa. Oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä tarkoittaa, että oikeudellinen kelpoisuus on synnynnäisesti kaikille ihmisille kuuluva yleismaailmallinen ominaisuus, joka on pidettävä vammaisten henkilöiden osalta voimassa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Oikeudellinen kelpoisuus on välttämätön edellytys kansalaisoikeuksien sekä poliittisten, taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien käyttämiselle. Se on vammaisille henkilöille erityisen merkittävä silloin, kun heidän on tehtävä perustavanlaatuisia omaa terveyttään, koulutustaan ja työtään koskevia päätöksiä. Oikeudellisen kelpoisuuden epääminen vammaisilta henkilöiltä on monissa tapauksissa johtanut siihen, että heiltä on riistetty monia perusoikeuksia, kuten äänioikeus, oikeus avioliittoon ja perheen perustamiseen, lisääntymisoikeudet, vanhemmuuteen liittyvät oikeudet, oikeus antaa suostumus intiimiin suhteeseen ja lääketieteelliseen hoitoon sekä oikeus vapauteen.

9. Oikeudellisen kelpoisuuden epääminen ja puolesta päättäminen voi koskea kaikkia vammaisia henkilöitä, kuten fyysisestä, henkisestä, älyllisestä tai aisteihin liittyvästä vammasta kärsiviä henkilöitä. Puolesta päättämiseen perustuvat toimintamallit ja oikeudellisen kelpoisuuden epääminen ovat kuitenkin koskeneet, ja koskevat yhä, suhteettoman usein henkilöitä, joilla on kognitiivisen tai psykososiaalisen toimintakyvyn rajoituksia. Komitea vahvistaa, että henkilön asema vammaisena henkilönä tai vamman olemassaolo (fyysiset tai aistivammat mukaan lukien) ei milloinkaan saa olla peruste oikeudellisen kelpoisuuden tai minkään 12 artiklassa määrätyn oikeuden kieltämiseen. Kaikki käytännöt, joiden tarkoituksena tai vaikutuksena on 12 artiklan rikkominen, on lopetettava sen varmistamiseksi, että vammaisille henkilöille palautetaan muiden kanssa yhdenvertainen oikeudellinen kelpoisuus.
10. Tässä yleiskommentissa keskitytään ensisijaisesti 12 artiklan normatiiviseen sisältöön ja siitä johtuviin sopimuspuolia koskeviin velvoitteisiin. Komitea jatkaa asiaa koskevaa työtään voidakseen antaa 12 artiklaan perustuvista oikeuksista ja velvoitteista myöhemmin lisää syventäviä ohjeita loppupäätelmien, yleiskommenttien ja muiden asiakirjojen muodossa.

Normatiivinen sisältö

12 artiklan 1 kappale

11. Yleissopimuksen 12 artiklan 1 kappaleessa vahvistetaan vammaisten henkilöiden oikeus tulla tunnustetuiksi henkilöinä lain edessä. Tämä takaa, että kaikkia ihmisiä kunnioitetaan hen-

kilöinä, joilla on oikeushenkilön asema, mikä on edellytys henkilön oikeudellisen kelpoisuuden tunnustamiselle.

12 artiklan 2 kappale

12. Yleissopimuksen 12 artiklan 2 kappaleessa tunnustetaan, että vammaiset henkilöt ovat oikeudellisesti kelpoisia yhdenvertaisesti muiden kanssa kaikilla elämänaloilla. Oikeudelliseen kelpoisuuteen kuuluu sekä kelpoisuus saada nimiinsä oikeuksia että tehdä oikeustoimia. Oikeudellinen kelpoisuus saada nimiinsä oikeuksia antaa henkilön oikeuksille oikeusjärjestelmän täyden suojan. Oikeudellinen kelpoisuus tehdä oikeustoimia tunnustaa henkilön aseman toimijana, jolla on valtuudet tehdä oikeustoimia sekä perustaa, muuttaa tai kumota oikeussuhteita. Oikeudesta tulla tunnustetuksi oikeudellisena toimijana määrätään yleissopimuksen 12 artiklan 5 kappaleessa, jossa todetaan sopimuspuolilla olevan velvollisuus toteuttaa ”kaikki asianmukaiset ja tehokkaat toimet varmistaakseen vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden omistaa tai periä omaisuutta, hoitaa taloudellisia asioitaan ja saada yhdenvertaisesti pankkilainoja, kiinnityksiä ja muita luottoja” sekä velvollisuus varmistaa, ”ettei vammaisilta henkilöiltä mielivaltaisesti riistetä heidän omaisuuttaan”.
13. Oikeudellinen kelpoisuus ja psyykkinen toimintakyky ovat eri asioita. Oikeudellinen kelpoisuus tarkoittaa kykyä saada nimiinsä oikeuksia ja velvollisuuksia (oikeuskelpoisuus) ja käyttää kyseisiä oikeuksia ja velvollisuuksia (oikeustoimikelpoisuus). Se on keskeinen osa merkityksellistä osallistumista yhteiskuntaan. Psyykkinen toimintakyky tarkoittaa henkilön päätöksentekokykyä, joka voi luonnollisesti vaihdella henkilöstä toiseen ja voi olla myös tietyllä henkilöllä eri tilanteissa erilainen esimerkiksi ympäristöön liittyvien ja sosiaalisten seikkojen

vuoksi. Oikeudellisissa asiakirjoissa, kuten ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa (6 artikla), kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (16 artikla) ja kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevassa yleissopimuksessa (15 artikla), ei tehdä eroa psyykkisen toimintakyvyn ja oikeudellisen kelpoisuuden välillä. Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artiklassa sitä vastoin tehdään selväksi, että niin sanottu heikko mielen-terveys ja muut syrjivät leimat eivät ole päteviä syitä kieltää henkilön oikeudellinen kelpoisuus (sekä oikeuskelpoisuus että oikeustoimikelpoisuus). Oletettuja tai todellisia psyykkisen toimintakyvyn puutteita ei yleissopimuksen 12 artiklan nojalla saa käyttää perusteena oikeudellisen kelpoisuuden kieltämiselle.

- 14.** Oikeudellinen kelpoisuus on synnynnäinen oikeus, joka kuuluu kaikille ihmisille, myös vammaisille henkilöille. Kuten edellä todettiin, se koostuu kahdesta osasta. Niistä ensimmäinen on oikeuskelpoisuus eli kyky saada nimiinsä oikeuksia ja tulla tunnustetuksi henkilönä lain edessä. Tähän oikeuteen voi kuulua esimerkiksi oikeus saada syntymätodistus, saada lääkintäapua, rekisteröityä vaaliluetteloon tai hakea passia. Toinen osa on oikeustoimikelpoisuus eli kyky tehdä oikeuksiensa mukaisia toimia ja saada toimensa tunnustetuiksi lain edessä. Tämä osa oikeudesta on usein evätty vammaisilta henkilöiltä tai sitä on rajoitettu heidän osaltaan. Lainsäädännössä voidaan esimerkiksi sallia vammaisten henkilöiden omistaa omaisuutta mutta ei välttämättä aina tunnusteta heidän tekemiään omaisuuden ostoja ja myyntejä. Oikeudellinen kelpoisuus tarkoittaa, että kaikki ihmiset vammaiset henkilöt mukaan lukien ovat oikeuskelpoisia ja oikeustoimikelpoisia pelkästään sillä perusteella, että ovat ihmisiä. Näin ollen oikeudellisen kelpoisuuden toteutuminen edellyttää molempien osien tunnustamista; niitä ei voi erottaa toisistaan. Psyykkisen toimintakyvyn käsite

on itsessään hyvin kiistanalainen. Toisin kuin usein esitetään, psyykkinen toimintakyky ei ole objektiivinen, tieteellinen ja luonnostaan esiintyvä ilmiö. Psyykkinen toimintakyky riippuu sosiaalisesta ja poliittisesta kontekstista aivan kuten ne tieteenalat, ammatit ja käytännötkin, joilla on keskeinen rooli sen arvioinnissa.

- 15.** Useimmissa komitean tähän mennessä arvioimissa sopimuspuolten raporteissa psyykkisen toimintakyvyn ja oikeudellisen kelpoisuuden käsitteet on yhdistetty niin, että jos henkilön päätöksentekotaitojen katsotaan olevan heikentyneet, usein esimerkiksi kognitiivisen tai psykososiaalisen toimintakyvyn rajoituksen vuoksi, häneltä evätään oikeudellinen kelpoisuus tehdä tiettyjä päätöksiä. Epäämistä koskeva päätös perustuu yksinkertaisesti vammaa tai toimintakyvyn rajoitusta koskevaan diagnoosiin (henkilön tilaan perustuva lähestymistapa), siihen, että henkilön päätöksellä katsotaan olevan kielteisiä seurauksia (tulokseen perustuva lähestymistapa), tai siihen, että henkilön päätöksentekotaidot katsotaan puutteellisiksi (toimintakykyyn perustuva lähestymistapa). Toimintakykyyn perustuvassa lähestymistavassa pyritään arvioimaan psyykkistä toimintakykyä ja kieltämään oikeudellinen kelpoisuus sen mukaisesti. Arviointi perustuu usein siihen, kykeneekö henkilö ymmärtämään päätöksen luonteen ja seuraukset ja/tai kykeneekö hän hyödyntämään ja punnitsemaan asiaa koskevaa tietoa. Lähestymistapa on puutteellinen kahdesta keskeisestä syystä: a) sitä sovelletaan syrjivästi vammaisiin henkilöihin ja b) siinä oletetaan, että on mahdollista arvioida tarkasti ihmismielen toimintaa, ja jos henkilö ei läpäise tätä arviointia, häneltä evätään keskeinen ihmisoikeus eli oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä. Kaikissa näissä lähestymistavoissa henkilön vammaisuutta ja/tai päätöksen-tekotaitoja pidetään perusteltuina syinä evätä häneltä oikeudellinen kelpoisuus ja heikentää

hänen asemaansa henkilönä lain edessä. Yleissopimuksen 12 artiklassa ei sallita tällaista syrjivää oikeudellisen kelpoisuuden epäämistä vaan edellytetään, että oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen on annettava tukea.

12 artiklan 3 kappale

- 16.** Yleissopimuksen 12 artiklan 3 kappaleessa tunnustetaan sopimuspuolten velvollisuus järjestää vammaisten henkilöiden saataville tukea oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen. Sopimuspuolten on pidättäydyttävä epäämästä vammaisilta henkilöiltä heidän oikeudellista kelpoisuuttaan ja annettava heille sen sijaan tarvittavaa tukea, jotta he voivat tehdä päätöksiä, joilla on oikeusvaikutus.
- 17.** Oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen tarkoitettussa tuessa on kunnioitettava vammaisten henkilöiden oikeuksia, tahtoa ja mieltymyksiä, ja tuki ei saa koskaan tarkoittaa puolesta päättämistä. Yleissopimuksen 12 artiklan 3 kappaleessa ei täsmennetä tuen muotoja. "Tuki" on laaja käsite, joka kattaa epäviralliset ja viralliset sekä erilaiset ja eriasteiset tukijärjestelyt. Vammaiset henkilöt voivat esimerkiksi valita yhden tai useamman luotetun tukihenkilön auttamaan heitä oikeudellisen kelpoisuuden käyttämisessä tietynlaisten päätösten yhteydessä tai voivat pyytää muunlaista tukea, kuten vertaistukea, asioiden ajamisen tukea (mukaan lukien tuki itsensä edustamiseen) tai kommunikointiapua. Vammaisille henkilöille oikeudellisen kelpoisuuden käyttämistä varten tarjottava tuki voi tarkoittaa esimerkiksi kaikille sopivaan suunnitteluun (universal design) taikka esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviä toimia. Toimissa voidaan esimerkiksi vaatia yksityisiä ja julkisia toimijoita, kuten pankkeja ja rahoituslaitoksia, antamaan tietoa ymmärrettävässä muodossa tai tarjoamaan mahdollisuutta käyt-

tää viittomakielen ammattitulkkaa, jotta vammaiset henkilöt voivat tehdä pankkitilin avaamisen, sopimusten solmimisen tai muiden yhteiskunnallisten toimien edellyttämiä oikeustoimia. Tuki voi tarkoittaa myös erilaisten tavanomaisesta poikkeavien kommunikointitapojen kehittämistä ja tunnustamista etenkin niitä varten, jotka ilmaisevat tahtoaan ja mieltymyksiään muun kuin sanallisen viestinnän avulla. Mahdollisuus suunnitella asioita etukäteen on monille vammaisille henkilöille tärkeä tuen muoto, jonka avulla he voivat ilmaista tahtonsa ja mieltymyksensä, joita tulisi noudattaa silloin, jos he ovat sellaisessa tilassa, että eivät pysty ilmaisemaan toiveitaan muille. Kaikilla vammaisilla henkilöillä on oikeus ennakkosuunnitteluun, ja heille olisi annettava mahdollisuus tehdä suunnitelmia ennakkoon yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sopimuspuolet voivat tarjota erilaisten mieltymysten huomioimista varten erilaisia ennakkosuunnittelumekanismeja, mutta vaihtoehdot eivät saa olla syrjiviä. Henkilölle olisi hänen niin tahtoessaan annettava tukea ennakkosuunnitteluun. Henkilön olisi itse päätettävä, missä tilanteessa ennakko-ohje astuu voimaan (ja lakkaa olemasta voimassa), ja se olisi kirjattava ohjeeseen. Ohjeen soveltamisen ei tulisi perustua arviointiin siitä, että henkilö ei ole psyykkisesti toimintakykyinen.

- 18.** Annettavan tuen laji ja intensiivisyys voi vaihdella merkittävästi henkilöstä toiseen, koska vammaiset henkilöt ovat erilaisia. Tämä on 3 artiklan d kohdan mukaista, sillä kohdan mukaan yksi yleissopimuksen yleisistä periaatteista on "erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten moninaisuutta ja ihmiskuntaa". Vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja päätöksentekokelpoisuutta on kunnioitettava aina, myös hätätilanteissa.

- 19.** Osa vammaisista henkilöistä saattaa ainoastaan vaatia tunnustusta yleissopimuksen 12 artiklan 2 kappaleessa määrätylle oikeudelleen olla oikeudellisesti kelpoisia yhdenvertaisesti muiden kanssa eikä välttämättä halua käyttää 12 artiklan 3 kappaleen mukaista oikeuttaan tukeen.

12 artiklan 4 kappale

- 20.** Yleissopimuksen 12 artiklan 4 kappaleessa määrätään takeista, jotka oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön liittyvässä tukijärjestelmässä on oltava. Kyseistä kappaletta on luettava yhdessä 12 artiklan muiden kappaleiden ja koko yleissopimuksen kanssa. Siinä vaaditaan, että sopimuspuolet luovat oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön asianmukaiset ja tehokkaat takeet. Takeiden päätarkoituksena on oltava sen varmistaminen, että henkilön oikeuksia, tahtoa ja mieltymyksiä kunnioitetaan. Tämän vuoksi takeiden on annettava tehokas suoja väärinkäytöksiä vastaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.
- 21.** Jos merkittävien yritystenkään jälkeen ei ole käytännössä mahdollista määrittää henkilön tahtoa ja mieltymyksiä, olisi "henkilön edun" määrittämisen sijaan pyrittävä "parhaaseen mahdolliseen tulkintaan tahdosta ja mieltymyksistä". Näin kunnioitetaan henkilön oikeuksia, tahtoa ja mieltymyksiä 12 artiklan 4 kappaleen mukaisesti. Henkilön edun mukaisen toiminnan periaate ei ole aikuisten tapauksessa 12 artiklan mukainen tae. Henkilön edun mukaisen toiminnan mallin sijaan on toimittava tahtoon ja mieltymyksiin perustuvan mallin mukaan, jotta voidaan varmistaa, että vammaisilla henkilöillä on oikeus oikeudelliseen kelpoisuuteen yhdenvertaisesti muiden kanssa.

- 22.** Kaikki voivat joutua asiattoman vaikuttamisen kohteeksi, mutta riski voi olla tavallista suurempi niiden kohdalla, jotka joutuvat turvautumaan päätöksenteossa muiden tukeen. Vaikuttamisen katsotaan asiattomaksi silloin, kun tukihenkilön ja tukea saavan henkilön välisessä vuorovaikutuksessa on merkkejä pelosta, aggressiivisuudesta, uhkailusta, huijaamisesta tai manipuloinnista. Oikeudellisen kelpoisuuden käytön takeiden on suojattava asiattomalta vaikuttamiselta, mutta suojelussa on kuitenkin kunnioitettava henkilön oikeuksia, tahtoa ja mieltymyksiä, myös hänen oikeuttaan ottaa riskejä ja tehdä virheitä.

12 artiklan 5 kappale

- 23.** Yleissopimuksen 12 artiklan 5 kappaleessa vaaditaan, että sopimuspuolet toteuttavat esimerkiksi lainsäädäntöön liittyviä, hallinnollisia, tuomioistuimiin liittyviä ja muita käytännön toimia sen varmistamiseksi, että vammaisilla henkilöillä on muiden kanssa yhdenvertaiset oikeudet talous- ja raha-asioissa. Mahdollisuus saada rahoitusta ja omaisuutta on perinteisesti evätty vammaisilta henkilöiltä vammaisuutta koskevan lääketieteellisen lähestymistavan perusteella. Tällainen malli, jossa vammaisilta henkilöiltä evätään oikeudellinen kelpoisuus taloudellisissa asioissa, on korvattava 12 artiklan 3 kappaleen mukaisesti oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen annettavalla tuella. Sukupuoleen perustuva syrjintä on kiellettyä rahoituksen ja omaisuuden alalla¹, eikä syrjintä näillä aloilla ole sallittua vammaisuudenkaan perusteella.

¹Ks. kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, 13 artiklan b kohta.

Sopimuspuolten velvoitteet

- 24.** Sopimuspuolilla on velvollisuus kunnioittaa ja suojella kaikkien vammaisten henkilöiden oikeutta yhdenvertaisuuteen lain edessä sekä toteuttaa tuota oikeutta. Sopimuspuolten olisi pidättäydyttävä sellaisista toimista, joilla evätään vammaisilta henkilöiltä oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä. Sopimuspuolten olisi toteutettava toimia estääkseen valtiosta riippumattomia toimijoita ja yksityishenkilöitä haittaamasta vammaisten henkilöiden kykyä toteuttaa ja käyttää ihmisoikeuksiaan, mukaan lukien oikeutta oikeudelliseen kelpoisuuteen. Yksi oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön annettava tuen tavoitteista on vahvistaa vammaisten henkilöiden itseluottamusta ja taitoja, jotta he voisivat tulevaisuudessa halutessaan käyttää oikeudellista kelpoisuuttaan vähemmällä tuella. Sopimuspuolilla on velvollisuus tarjota tukea saaville henkilöille koulutusta, jotta he voisivat päättää, milloin tarvitsevat vähemmän tukea tai milloin eivät enää tarvitse tukea oikeudellisen kelpoisuutensa käyttämiseen.
- 25.** Tunnustatakseen täysimääräisesti yleismaailmallisen oikeudellisen kelpoisuuden, jonka mukaan kaikilla henkilöillä vammaisuudesta tai päätöksentekotaidoista riippumatta on synnynnäisesti oikeudellinen kelpoisuus, sopimuspuolten on lopetettava oikeudellisen kelpoisuuden epäävät käytännöt, joiden tarkoituksena tai vaikutuksena on syrjintä vammaisuuden perusteella.²

²Ks. yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 2 artikla yhdessä 5 artiklan kanssa.

- 26.** Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on sopimuspuolten ensimmäisistä raporteista antamissaan loppupäätelmässä toistuvasti todennut 12 artiklan suhteen, että sopimuspuolten on "tarkasteltava uudelleen holhousta ja edunvalvontaa koskevia säädöksiään sekä toteutettava toimia laatiakseen säädöksiä ja politiikkaa, jossa puolesta päättämiseen perustuvat järjestelmät korvataan tuetulla päätöksenteolla, jossa kunnioitetaan henkilön itsemääräämisoikeutta, tahtoa ja mieltymyksiä".
- 27.** Puolesta päättämiseen perustuvat järjestelmät voivat olla monenlaisia. Niitä ovat esimerkiksi täysimääräinen holhous, oikeudellinen rajoitus ja osittainen holhous. Järjestelmillä on kuitenkin tiettyjä yhteisiä piirteitä: ne voidaan määritellä järjestelmiksi, joissa i) henkilöltä poistetaan oikeudellinen kelpoisuus, edes yksittäisen päätöksen osalta, ii) joku muu kuin kyseinen henkilö itse voi nimittää hänelle puolesta päättäjän, ja tämä voidaan tehdä vastoin henkilön tahtoa ja iii) puolesta päättäjän päätös perustuu siihen, minkä uskotaan olevan objektiivisesti henkilön edun mukaista, eikä henkilön omaan tahtoon ja mieltymyksiin.
- 28.** Sopimuspuolten velvollisuus korvata puolesta päättämiseen perustuvat järjestelmät tuetulla päätöksenteolla edellyttää sekä puolesta päättämiseen perustuvien järjestelmien lopettamista että tuettuun päätöksentekoon perustuvien vaihtoehtojen kehittämistä. Tuetun päätöksenteon järjestelmien kehittäminen pitäen samanaikaisesti yllä puolesta päättämiseen perustuvia järjestelmiä ei riitä yleissopimuksen 12 artiklan noudattamiseksi.

- 29.** Tuetun päätöksenteon järjestelmä koostuu erilaisista tukivaihtoehtoista, joissa asetetaan etusijalle henkilön oma tahto ja mieltymykset sekä kunnioitetaan ihmisoikeusnormeja. Siinä tulisi suojella kaikkia oikeuksia, kuten itsemääräämisoikeuteen liittyviä oikeuksia (esim. oikeus oikeudelliseen kelpoisuuteen, oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä ja oikeus valita asuinpaikkansa) ja oikeutta vapauteen pahoinpitelyltä ja kaltoinkohtelulta (esim. oikeus elämään ja oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen). Tuetun päätöksenteon järjestelmillä ei myöskään tulisi säännellä vammaisten henkilöiden elämää liiallisesti. Tuetun päätöksenteon järjestelmiä voi olla monenlaisia, mutta niihin kaikkiin tulisi sisältyä tietyt keskeiset säännökset ja määräykset sen varmistamiseksi, että niissä noudatetaan yleissopimuksen 12 artiklaa. Näitä ovat esimerkiksi seuraavat:
- a)** Kaikilla on oltava mahdollisuus tuettuun päätöksentekoon. Henkilön tuen tarpeen taso, etenkin jos hän tarvitsee tehostettua tukea, ei saisi estää tuen saamista päätöksentekoon;
 - b)** Kaikkien oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen liittyvien tuen muotojen, myös tehostetun tuen muotojen, on perustuttava henkilön tahtoon ja mieltymyksiin, ei siihen, minkä katsotaan olevan hänen objektiivisen etunsa mukaista;
 - c)** Henkilön käyttämä kommunikointitapa ei saa olla este tuen saamiselle päätöksenteossa edes silloin, kun kommunikointitapa on epätavanomainen tai vain harvojen ymmärtämä;
 - d)** Henkilön virallisesti valitseman tukihenkilön tai tukihenkilöiden asemalle on oltava saatavilla ja saavutettavissa oikeudellinen tunnustus, ja sopimuspuolilla on velvollisuus helpottaa tukijärjestelyjen luomista etenkin niille, jotka elävät eristyksissä muista eivätkä voi saada yhteisössä

luontaisesti esiintyvää tukea. Tähän on sisällyttävä mekanismi, jonka avulla kolmannet osapuolet voivat vahvistaa tukihenkilön henkilöllisyyden, ja mekanismi, jonka avulla kolmannet osapuolet voivat valittaa tukihenkilön toimista, jos katsovat, että tukihenkilö ei toimi kyseisen henkilön tahdon ja mieltymysten mukaisesti;

- e) Noudattaakseen yleissopimuksen 12 artiklan 3 kappaleen vaatimusta, jonka mukaan sopimuspuolten on toteutettava toimia järjestääkseen saataville tarvittavan tuen, sopimuspuolten on varmistettava, että vammaisille henkilöille on saatavilla tukea nimelliseen hintaan tai maksutta ja että varojen puute ei ole este tuen saamiselle oikeudellisen kelpoisuuden käyttämistä varten;
- f) Päätöksenteon tukea ei saa käyttää perusteena vammaisten henkilöiden muiden perusoikeuksien rajoittamiselle. Tämä koskee erityisesti äänioikeutta, oikeutta solmia avioliitto tai rekisteröity parisuhde ja perustaa perhe, lisääntymisoikeuksia, vanhemmuuteen liittyviä oikeuksia, oikeutta antaa suostumus intiimiin suhteeseen ja lääketieteelliseen hoitoon ja oikeutta vapauteen;
- g) Henkilöllä on oltava oikeus kieltäytyä tuesta ja lopettaa tukisuhde tai muuttaa sitä milloin tahansa;
- h) Kaikissa oikeudelliseen kelpoisuuteen ja oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen liittyvää tukea koskevissa prosesseissa on annettava takeet, joiden tavoitteena on varmistaa, että henkilön tahtoa ja mieltymyksiä kunnioitetaan;
- i) Tuen saaminen oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen ei saa riippua psyykkisen toimintakyvyn arvioinnista, ja oikeudellisen kelpoisuuden käyttämistä koskevan tuen tarjoamista varten tarvitaan uusia, syrjimättömiä tukitarpeiden indikaattoreita.

- 30.** Oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä on pitkään tunnustettu kansalaisyhteiskunnaksi ja poliittiseksi oikeudeksi, jonka juuret juontavat kansalaisyhteiskunnaksi ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen. Kansalaisyhteiskunnat ja poliittiset oikeudet tulevat voimaan ratifiointihetkellä, ja sopimuspuolten on ryhdyttävä toimiin oikeuksien toteuttamiseksi välittömästi. Näin ollen vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artiklassa määrättyjä oikeuksia sovelletaan ratifiointihetkestä lähtien, ja ne edellyttävät välitöntä toteuttamista. Sopimusvaltioille 12 artiklan 3 kappaleessa asetettu velvoite järjestää saataville tukea oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen on velvollisuus, jolla osaltaan täytetään yhdenvertaisuutta lain edessä koskeva kansalaisyhteiskunnaksi ja poliittinen oikeus. Asteittainen toteuttaminen (4 artiklan 2 kappale) ei koske 12 artiklan määräyksiä. Ratifioituaan yleissopimuksen sopimuspuolten on välittömästi ryhdyttävä toimiin 12 artiklassa tarkoitettujen oikeuksien toteuttamiseksi. Toimien on oltava tarkkaan harkittuja ja hyvin suunniteltuja, ja niissä on kuultava vammaisia henkilöitä ja heidän järjestöjään ja annettava vammaisille henkilöille ja heidän järjestöilleen mahdollisuus osallistua toimiin merkityksellisellä tavalla.

Suhde yleissopimuksen muihin artikloihin

- 31.** Oikeudellisen kelpoisuuden tunnustaminen liittyy erottamattomasti monien muiden vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa määrättyjen ihmisoikeuksien käyttämiseen. Näitä oikeuksia ovat muun muassa oikeus

oikeussuojan saavutettavuuteen (13 artikla), oikeus vapauteen tahdosta riippumattomasta sulkemisesta psykiatriseen hoitolaitokseen ja psykiatrisesta pakkohoidosta (14 artikla), oikeus ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden kunnioittamiseen (17 artikla), oikeus liikkumisen ja kansalaisuuden vapauteen (18 artikla), oikeus valita, missä ja kenen kanssa asuu (19 artikla), oikeus sananvapauteen (21 artikla), oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe (23 artikla), oikeus antaa suostumus lääketieteelliseen hoitoon (25 artikla) sekä oikeus äänestää ja asettua ehdolle vaaleissa (29 artikla). Jos henkilöä ei tunnusteta henkilönä lain edessä, hänellä on merkittävästi heikommät mahdollisuudet vaatia ja käyttää edellä mainittuja ja monia muita yleissopimuksessa määrättyjä oikeuksiaan ja saada ne voimaan.

5 artikla: Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

- 32.** Jotta yhdenvertaisuus lain edessä toteutuisi, oikeudellista kelpoisuutta ei saa evätä syrjivin perustein. Yleissopimuksen 5 artiklassa taataan, että kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä ja lain mukaan ja että he ovat oikeutettuja yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan. Artiklassa nimenomaisesti kielletään kaikki syrjintä vammaisuuden perusteella. Syrjintä vammaisuuden perusteella tarkoittaa yleissopimuksen 2 artiklan määritelmän mukaan ”vammaisuuteen perustuvaa erottelua, syrjäyttämistä tai rajoittamista, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on heikentää tai mitätöidä kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tunnustamista, nauttimista tai käyttämistä yhdenvertaisesti muiden kanssa”. Oikeudellisen kelpoisuuden epääminen, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on rajoittaa vammaisten henkilöiden oikeutta yhdenvertaisuuteen lain edessä, rikkoo yleissopimuksen 5 ja 12 artiklaa. Valtiot voivat rajoittaa henkilön oikeudellista kelpoisuutta

tietyissä tilanteissa, kuten konkurssin tai rikostuomion perusteella. Oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä ja vapauten syrjinnästä edellyttää, että valtion on evättävä oikeudellinen kelpoisuus samoin perustein kaikilta henkilöiltä. Oikeudellisen kelpoisuuden epääminen ei saa perustua henkilökohtaiseen ominaisuuteen, kuten sukupuoleen, rotuun tai vammaisuuteen, eikä sen tarkoituksena tai vaikutuksena saa olla henkilön kohtelemisen eri tavalla kuin muiden.

- 33.** Vapaus syrjinnästä oikeudellisen kelpoisuuden tunnustamisen yhteydessä palauttaa henkilön itsemääräämisoikeuden ja kunnioittaa hänen ihmisarvoaan yleissopimuksen 3 artiklan a kohdassa vahvistettujen periaatteiden mukaisesti. Vapaus tehdä omia valintoja edellyttää useimmiten oikeudellista kelpoisuutta. Riippumattomuuteen ja itsemääräämisoikeuteen kuuluu valta saada päätöksilleen oikeudellinen tunnustus. Henkilön oikeudellista kelpoisuutta ei saa kyseenalaistaa sen perusteella, että hän tarvitsee tukea ja kohtuullista mukauttamista päätöksenteossa. Erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten moninaisuutta (3 artiklan d kohta) eivät sovi yhteen sen kanssa, että oikeudellinen kelpoisuus myönnetään assimilaatioajattelun pohjalta.
- 34.** Yhdenvertaisuuteen sisältyy oikeus kohtuullisten mukautusten tekemiseen oikeudellisen kelpoisuuden käyttämisen yhteydessä (5 artiklan 3 kappale). Kohtuullinen mukauttaminen tarkoittaa yleissopimuksen 2 artiklan määritelmän mukaan "tarvittaessa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa". Oikeus kohtuulliseen mukauttamiseen oikeudellisen

kelpoisuuden käyttämisen yhteydessä on erillinen oikeus, joka täydentää oikeutta saada tukea oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen. Sopimuspuolten on tehtävä tarpeelliset muutokset tai järjestelyt, jotta vammaiset henkilöt voivat käyttää oikeudellista kelpoisuuttaan, ellei niistä aiheudu suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta. Tällaisia muutoksia ja järjestelyjä voivat olla muun muassa keskeisten rakennusten, kuten oikeustalojen, pankkien, sosiaalietuuksia käsittelevien virastojen ja äänestyspaikkojen, saavutettavuus, saavutettavassa muodossa oleva tieto päätöksistä, joilla on oikeudellisia vaikutuksia, ja henkilökohtainen apu. Oikeutta tukeen oikeudellisen kelpoisuuden käyttämisessä ei saa rajoittaa vetoamalla suhteettomaan tai kohtuuttomaan rasitteeseen. Valtiolla on absoluuttinen velvollisuus järjestää oikeudellisen kelpoisuuden käyttämisessä tarvittavan tuen saatavuus.

6 artikla: Vammaiset naiset

- 35.** Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen 15 artiklassa taataan naisille oikeudellinen kelpoisuus yhdenvertaisesti miesten kanssa ja myönnetään siten, että oikeudellisen kelpoisuuden tunnustaminen on olennainen osa yhdenvertaisuutta lain edessä: "Sopimusvaltioiden tulee myöntää naisille yksityisoikeudellisissa kysymyksissä sama oikeustoimikelpoisuus kuin miehille sekä samat mahdollisuudet käyttää sitä. Niiden tulee erityisesti myöntää naisille yhtäläiset oikeudet tehdä sopimuksia, hallita omaisuutta ja saada yhtäläinen kohtelu oikeudenkäynnin kaikissa vaiheissa" (2 kappale). Määräys koskee kaikkia naisia, vammaiset naiset mukaan lukien. Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa tunnustetaan, että vammaisiin naisiin voi kohdistua moniperusteista ja risteävää syrjintää heidän sukupuolensa ja vammaisuutensa perusteella. Vammaisia naisia

esimerkiksi pakotetaan muita useammin sterilointiin, ja heiltä evätään usein mahdollisuus määrätä lisääntymiserveystään ja lisääntymistä koskevasta päätöksenteostaan sillä perusteella, että he eivät kykene antamaan suostumustaan sukupuoliyhteyteen. Tietyillä oikeudenkäyttöalueilla naisia myös pakotetaan käyttämään puolesta päättäjää miehiä useammin. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää vahvistaa, että vammaisten naisten oikeudellinen kelpoisuus tulisi tunnustaa yhdenvertaisesti muiden kanssa.

7 artikla: Vammaiset lapset

- 36.** Yleissopimuksen 12 artiklalla suojellaan kaikkien henkilöiden yhdenvertaisuutta lain edessä ikään katsomatta, mutta yleissopimuksen 7 artiklassa huomioidaan lasten kehittyvät valmiudet ja edellytetään, että "kaikissa vammaisia lapsia koskevissa toimissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu" (2 kappale) ja että "heidän näkemyksilleen annetaan asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsyytensä mukaisesti" (3 kappale). Noudattaakseen 12 artiklaa sopimuspuolten on tarkasteltava lainsäädäntöään varmistaakseen, että vammaisten lasten tahtoa ja mieltymyksiä kunnioitetaan yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa.

9 artikla: Esteettömyys ja saavutettavuus

- 37.** Yleissopimuksen 12 artiklassa määrätyt oikeudet ovat läheisesti kytköksissä esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskeviin sopimusvaltioiden velvollisuuksiin (9 artikla), sillä oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä on välttämätöntä, jotta vammaiset henkilöt voisivat elää itsenäisesti ja osallistua täysimääräisesti kaikilla elämänalueilla. Yleissopimuksen 9 artiklassa edellytetään, että yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin

tai palveluihin liittyvät esteet on tunnistettava ja poistettava. Tiedon ja viestinnän saavutettavuuden puute sekä palvelujen esteellisyys ja saavuttamattomuus voivat käytännössä estää tiettyjen vammaisten henkilöiden oikeudellisen kelpoisuuden toteutumisen. Sopimuspuolten on näin ollen tehtävä kaikkia oikeudellisen kelpoisuuden käyttämisen menettelyistä ja niihin liittyvästä tiedosta ja viestinnästä täysin esteetöntä ja saavutettavaa. Sopimuspuolten on tarkasteltava uudelleen lainsäädäntöään ja käytäntöjään varmistaakseen, että oikeus oikeudelliseen kelpoisuuteen sekä oikeus esteettömyyteen ja saavutettavuuteen toteutuvat.

13 artikla: Oikeussuojan saavutettavuus

- 38.** Sopimuspuolten on varmistettava oikeussuojan saavutettavuus vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa. Oikeudellisen kelpoisuuden tunnustaminen on monella tapaa olennaista oikeussuojan saavutettavuuden kannalta. Jotta vammaiset henkilöt voisivat vaatia oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa toteuttamista yhdenvertaisesti muiden kanssa, heidät on tunnistettava henkilöinä lain edessä ja heillä on oltava muiden kanssa yhdenvertainen asema tuomioistuimissa. Sopimuspuolten on myös varmistettava oikeudellisen edustuksen saatavuus vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sen on todettu olevan ongelma monilla oikeudenkäyttöalueilla, ja asia on korjattava esimerkiksi varmistamalla, että henkilöillä, jotka kokevat, että heidän oikeudellista kelpoisuutta koskevaa oikeuttaan on rajoitettu, on mahdollisuus valittaa tällaisista rajoituksista omissa nimissään tai oikeudellisen edustuksen avulla ja puolustaa oikeuksiaan tuomioistuimessa. Vammaisia henkilöitä on usein estetty toimimasta oikeusjärjestelmän keskeisissä tehtävissä, kuten asianajajina, tuomareina, todistajina tai valamiehistön jäseninä.

- 39.** Poliiseille, sosiaalityöntekijöille ja muille pelastustyöntekijöille on annettava koulutusta, jotta he osaavat tunnustaa vammaiset henkilöt täysimääräisinä henkilöinä lain edessä ja antaa vammaisten henkilöiden tekemille valituksille ja heidän antamilleen lausunnoille saman painoarvon kuin muiden henkilöiden valituksilla ja lausunnoille. Tämä edellyttää näihin tärkeisiin ammatteihin kohdistettuja koulutus- ja tiedotustoimia. Vammaisille henkilöille on myös annettava oikeudellinen kelpoisuus toimia todistajina yhdenvertaisesti muiden kanssa. Yleissopimuksen 12 artiklalla taataan tuki oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen, mikä koskee myös kelpoisuutta todistaa oikeudenkäynnissä, hallinnollisissa menettelyissä ja muissa oikeudellisissa menettelyissä. Tukea voi olla monenlaista, kuten erilaisten kommunikointitapojen tunnustaminen, videoidun todistuksen salliminen tietyissä tilanteissa, menettelyä koskevat mukautukset sekä viittomakielen ammattitulkien ja muiden apukeinojen tarjoaminen. Myös tuomioistuimille on annettava koulutusta ja tietoa niiden velvollisuudesta kunnioittaa vammaisten henkilöiden oikeudellista kelpoisuutta, sekä oikeustoimikelpoisuuden että oikeuskelpoisuuden osalta.

14 ja 25 artikla: Vapaus, turvallisuus ja suostumus

- 40.** Sen kunnioittamiseen, että vammaisilla henkilöillä on oikeus oikeudelliseen kelpoisuuteen yhdenvertaisesti muiden kanssa, kuuluu myös se, että kunnioitetaan vammaisten henkilöiden oikeutta henkilön vapauteen ja turvallisuuteen. Oikeudellisen kelpoisuuden epääminen vammaisilta henkilöiltä ja heidän pitämisensä laitoksissa vastoin tahtoaan joko ilman henkilön suostumusta tai puolesta päättäjän antamalla suostumuksella on jatkuva ongelma. Käytäntö on mielivaltaista vapaudenriistoa ja siten yleissopimuksen 12 ja 14 artiklan vastainen. Sopi-

muspuolten on pidättäydyttävä tällaisista käytännöistä ja luotava mekanismi sellaisten tapausten tarkastelua varten, joissa vammaisen henkilö on sijoitettu laitokseen ilman hänen nimenomaista suostumustaan.

41. Oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon (25 artikla) sisältää oikeuden terveydenhuoltoon vapaan ja tietoon perustuvan suostumuksen perusteella. Sopimuspuolilla on velvollisuus vaatia kaikkia terveydenhuollon ja sairaanhoidon ammattilaisia (mukaan lukien psykiatrisen hoidon ammattilaiset) hankkimaan vammaisilta henkilöiltä vapaan ja tietoon perustuvan suostumuksen ennen hoitotoimenpiteitä. Yhdenvertaista oikeudellista kelpoisuutta koskevan oikeuden lisäksi sopimuspuolilla on velvollisuus olla sallimatta sitä, että puolesta päättäjä antaa suostumuksen vammaisen henkilön puolesta. Kaikkien terveydenhuollon ja sairaanhoidon henkilöstön jäsenten on varmistettava, että vammaisia henkilöitä kuullaan suoraan ja asianmukaisesti. Heidän olisi myös parhaan kykynsä mukaan varmistettava, etteivät avustajat tai tukihenkilöt korvaa vammaisia henkilöitä päätöksenteossa tai vaikuta heidän päätöksiinsä asiattomasti.

15, 16 ja 17 artikla: Henkilön koskemattomuuden kunnioittaminen ja vapaus kidutuksesta, väkivallasta, hyväksikäytöstä ja pahoinpitelystä

42. Kuten komitea on useissa loppupäätelmissään todennut, psykiatrinen ja muu terveydenhuollon ja sairaanhoidon pakkohoito loukkaa oikeutta yhdenvertaisuuteen lain edessä sekä oikeutta henkilön koskemattomuuteen (17 artikla), vapautta kidutuksesta (15 artikla) ja vapautta väkivallasta, hyväksikäytöstä ja pahoinpitelystä (16 artikla). Kyseinen menettely epäää henkilöä oikeudellisen kelpoisuuden valita sairaanhoitonsa ja on

siten yleissopimuksen 12 artiklan vastainen. Sopimuspuolten on tällaisen menettelyn sijaan aina kunnioitettava vammaisten henkilöiden oikeudellista kelpoisuutta päätöksentekoon, myös hätätilanteissa, sekä varmistettava, että palveluvaihtoehtoista annetaan paikkansapitävää ja saavutettavissa olevaa tietoa ja että käytettävissä on myös muita kuin lääketieteellisiä menettelytapoja. Lisäksi niiden on järjestettävä saataville riippumatonta tukea. Sopimuspuolten on järjestettävä saataville tukea psykiatrasta ja muuta sairaanhoitoa koskevia päätöksiä varten. Pakkohoito on ongelma erityisesti henkilöille, joilla on psykososiaalisen, älyllisen ja muun kognitiivisen toimintakyvyn rajoituksia. Sopimuspuolten on lopetettava politiikat ja säännökset, joilla sallitaan pakkohoito tai toteutetaan sitä. Kyseinen oikeuksien loukkaus esiintyy jatkuvasti mielenterveyslainsäädännössä eri puolilla maailmaa siitä huolimatta, että empiirinen näyttö on osoittanut sen tehottomuuden ja että mielenterveyspalveluja käyttäneet henkilöt ovat pakkohoidon vuoksi joutuneet kokemaan voimakkaita kipuja ja traumoja. Komitea suosittelee, että sopimuspuolet varmistavat, että henkilön ruumiillista tai henkistä koskemattomuutta koskevia päätöksiä voidaan tehdä vain kyseisen henkilön vapaan ja tietoon perustuvan suostumuksen perusteella.

18 artikla: Kansalaisuus

- 43.** Osana oikeuttaan tulla kaikkialla tunnustetuiksi henkilöinä lain edessä vammaisilla henkilöillä on myös oikeus nimeen ja syntymänsä rekisteröintiin (18 artiklan 2 kappale). Sopimuspuolten on toteutettava tarvittavat toimet sen varmistamiseksi, että vammaiset lapset rekisteröidään syntymänsä jälkeen. Tästä oikeudesta määrätään lapsen oikeuksista tehdyssä yleissopimuksessa (7 artikla), mutta vammaisten lasten rekisteröimättä jättäminen on suhteettoman todennäköistä muihin lapsiin ver-

rattuna. Tämä paitsi kieltää heiltä kansalaisuuden usein myös epäilee heiltä mahdollisuuden terveydenhuoltoon ja koulutukseen ja voi jopa johtaa lasten kuolemaan. Koska vammaisen lapsen syntymästä ei tällöin ole mitään merkintää, lapsen kuolema voi jäädä rankaisematta.

19 artikla: Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

- 44.** Jotta 12 artiklassa tarkoitetut oikeudet toteutuisivat täysimääräisesti, on tärkeää, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuuksia kehittää ja ilmaista tahtoaan ja mieltymyksiään voidakseen käyttää oikeudellista kelpoisuuttaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Tämä tarkoittaa, että vammaisilla henkilöillä on oltava mahdollisuus elää itsenäisesti yhteisössä, tehdä valintoja ja käyttää päivittäistä elämäänsä koskevaa määräysvaltaa yhdenvertaisesti muiden kanssa 19 artiklassa määrätyllä tavalla.
- 45.** Yleissopimuksen 12 artiklan 3 kappaleen tulkitseminen yhteisössä elämistä koskevan oikeuden (19 artikla) valossa tarkoittaa, että tukea oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen olisi annettava yhteisöperustaisen lähestymistavan mukaisesti. Sopimuspuolten on tunnustettava, että yhteisöt ovat voimavara ja kumppaneita sen opettelemisessa, millaista tukea oikeudellisen kelpoisuuden käyttämisessä tarvitaan, ja eri tukivaihtoehtojen tekemisessä tunnetuiksi. Sopimuspuolten on tunnustettava vammaisten henkilöiden sosiaalisten verkostojen ja luontaisesti esiintyvän yhteisön tuen (kuten ystävien, perheiden ja koulujen tuen) keskeinen asema tuetuissa päätöksenteossa. Tällainen lähestymistapa on yhdenmukainen yleissopimuksessa painotetun vammaisten henkilöiden täysimääräisen osallisuuden ja yhteisöön osallistumisen kanssa.

- 46.** Vammaisten henkilöiden eristäminen laitoksiin on yhä yleinen ja salakavala ongelma, joka loukkaa useita yleissopimuksen nojalla taattuja oikeuksia. Ongelmaa pahentaa se, että vammaisilta henkilöiltä yleisesti evätään oikeudellinen kelpoisuus, jolloin muut voivat antaa suostumuksensa heidän sijoittamiselleen laitokseen. Laitoksissa asuvien henkilöiden oikeudellinen kelpoisuus on myös usein siirretty laitoksen johtajalle. Tällöin laitoksella on kaikki valta henkilöön nähden. Yleissopimuksen noudattaminen ja vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien kunnioittaminen edellyttävät laitoksiin sijoittamisen lopettamista ja oikeudellisen kelpoisuuden palauttamista kaikille vammaisille henkilöille, joiden on saatava valita, missä ja kenen kanssa he asuvat (19 artikla). Henkilön valinta siitä, missä ja kenen kanssa hän asuu, ei saa vaikuttaa hänen oikeuteensa saada tukea oikeudellisen kelpoisuutensa käyttämisessä.

22 artikla: Yksityisyyden kunnioittaminen

- 47.** Puolesta päättämiseen perustuvat järjestelmät ovat yleissopimuksen 12 artiklan vastaisia, mutta ne voivat myös loukata vammaisten henkilöiden oikeutta yksityisyyteen, sillä puolesta päättäjillä on yleensä pääsy monenlaisiin henkilötietoihin ja muihin henkilöä koskeviin tietoihin. Tuetun päätöksenteon järjestelmiä luodessaan sopimuspuolten on varmistettava, että oikeudellisen kelpoisuuden käyttämisessä tukea antavat tahot kunnioittavat vammaisten henkilöiden oikeutta yksityisyyteen kaikilta osin.

29 artikla: Osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään

- 48.** Oikeudellisen kelpoisuuden epäämistä tai rajoittamista on käytetty keinona kieltää tietyiltä vammaisilta henkilöiltä poliit-

tinen osallistuminen ja erityisesti äänioikeus. Jotta vammaisten henkilöiden oikeudellisen kelpoisuuden yhdenvertainen tunnustaminen kaikilla elämänaloilla toteutuisi, on tärkeää tunnustaa heidän oikeudellinen kelpoisuutensa julkisen ja poliittisen elämän alalla (29 artikla). Tämä tarkoittaa, että päätöksentekokykyä ei voida käyttää perusteena vammaisten henkilöiden kieltämiselle käyttämästä poliittisia oikeuksiaan, kuten äänioikeutta, oikeutta asettua ehdolle vaaleissa ja oikeutta toimia valamiehistön jäsenenä.

- 49.** Sopimuspuolilla on velvollisuus suojella ja edistää vammaisten henkilöiden mahdollisuutta saada valitsemaansa tukea salaisissa lippuäänestyksissä ja osallistua kaikkiin vaaleihin ja kansanäänestyksiin ilman syrjintää. Komitea suosittelee myös, että sopimuspuolet takaavat vammaisille henkilöille oikeuden asettua ehdolle vaaleissa, hoitaa tehtävänsä tehokkaasti ja suorittaa kaikkia julkisia tehtäviä kaikilla hallinnon tasoilla hyödyntäen oikeudellisen kelpoisuutensa käyttämisessä halutesaan kohtuullista mukauttamista ja tukea.

Täytäntöönpano kansallisella tasolla

- 50.** Edellä kuvattujen normatiivisen sisällön ja velvoitteiden valossa sopimuspuolten olisi toteutettava seuraavat toimet varmistakseen vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artiklan täysimääräisen täytäntöönpanon:
- a)** Vammaisten henkilöiden tunnustaminen lain edessä hen-

kilöinä, joilla on oikeushenkilöys ja oikeudellinen kelpoisuus kaikilla elämänaloilla yhdenvertaisesti muiden kanssa. Tämä edellyttää puolesta päättämiseen perustuvien järjestelmien ja sellaisen mekanismien lakkauttamista, joilla evätään vammaisilta henkilöiltä oikeudellinen kelpoisuus ja joiden tarkoituksena tai vaikutuksena on vammaisten henkilöiden syrjimin. Komitea suosittelee, että sopimuspuolet säätävät säännöksiä, joissa käytetyt ilmaiset suojelevat kaikkien oikeutta yhdenvertaiseen oikeudelliseen kelpoisuuteen;

- b)** Monien erilaisten tukimuotojen käyttöönotto ja tunnustaminen oikeudellisen kelpoisuuden käyttämistä varten ja niiden tarjoaminen vammaisille henkilöille. Tukea koskevien takeiden on perustuttava vammaisten henkilöiden oikeuksien, tahdon ja mieltymysten kunnioittamiselle. Tuen olisi täytettävä edellä kohdassa 29 tarkoitetut kriteerit sopimuspuolten velvoitteille yleissopimuksen 12 artiklan 3 kappaleen noudattamiseksi;
- c)** Vammaisten henkilöiden, mukaan lukien vammaisten lasten, tiivis kuuleminen ja aktiivinen osallistaminen 12 artiklan täytäntöönpanoon tähtäävien säädösten ja politiikkojen laatimisessa ja toteuttamisessa sekä muussa asiaan liittyvässä päätöksenteossa heitä edustavien järjestöjen kautta.

- 51.** Komitea kehottaa sopimuspuolia sitoutumaan tutkimaan ja kehittämään parhaita käytäntöjä, joilla kunnioitetaan vammaisten henkilöiden oikeutta oikeudellisen kelpoisuuden yhdenvertaiseen tunnustamiseen ja oikeudellisen kelpoisuuden käyttämisessä tarvittavaan tukeen, tai kohdistamaan resursseja näiden seikkojen tutkimiseen ja kehittämiseen.

- 52.** Sopimuspuolia kannustetaan kehittämään tehokkaita mekanismeja, joilla voidaan torjua virallista ja epävirallista puolesta päättämistä. Tätä varten komitea kehottaa sopimuspuolia tukemaan vammaisia henkilöitä oikeudellisen kelpoisuutensa käyttämisessä varmistamalla, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus tehdä elämäänsä koskevia merkityksellisiä valintoja ja kehittää persoonallisuuttaan. Tähän sisältyvät muun muassa mahdollisuudet luoda sosiaalisia verkostoja, mahdollisuudet tehdä työtä ja ansaita elantonsa yhdenvertaisesti muiden kanssa, mahdollisuus valita useista eri asuinvaihtoehdoista yhteisössä ja koulutukseen osallistaminen kaikilla tasoilla.

